

Zinvolle zorg in de praktijk: hoe dan?

Over het implementeren en borgen van de aandacht voor zingeving

Zinvolle zorg geven: het lijkt vanzelfsprekend. Maar blijft het bij mooie woorden of werkt het ook echt? Nadat in het vorige nummer een promotieonderzoek naar zinvolle zorg uiteengezet werd, volgen in dit artikel twee praktijkvoorbeelden van hoe zinvolle zorg daadwerkelijk handen en voeten kan krijgen.

Nico van der Leer, Niecky Fruneaux-van Amerongen en Wout Huizing

EIND 2021 WERD DE ALLIANTIE *Zinvolle zorg in het verpleeghuis* opgericht met zeven (ouderen)zorgorganisaties.¹ Deze alliantie was bedoeld om elkaar te stimuleren en te inspireren om aandacht voor zingeving integraal deel te laten zijn van de zorgverlening. Elk van deze zeven organisaties was daar al volop mee doende en wilde dit doorontwikkelen, mede op basis van wat de eerste auteur, Van der Leer, in zijn promotieonderzoek op het spoor was gekomen (Van der Leer, 2020).

De alliantiepartners zijn in de afgelopen jaren twaalf keer bij elkaar gekomen om elkaar op de hoogte te houden van ontwikkelingen binnen de eigen organisaties. Zij benadrukten hoe belangrijk het is dat geestelijk verzorgers binnen hun organisaties aandacht voor zingeving vormgeven, bijgestaan door collega's, in een context van veranderende zorg (Veltkamp, 2024).

Binnen PZC Dordrecht (Van der Leer) is inmiddels een organisatiebreed implementatietraject gestart, 'Zo gewoon mogelijk' genaamd, om van 'medicaliseren' toe te werken naar 'normaliseren', met 'zingeving centraal' als leidraad voor toekomstbestendige en kwaliteitsbestendige zorg. Binnen Liemerij (Fruneaux) is een bredere inzet rondom leef- en werkplezier van start gegaan, waarmee voortgebouwd wordt op wat in de afgelopen jaren is getraind en ontwikkeld wat betreft scholing en coaching in het actieonderzoek 'Zicht op zingeving'. In beide implementatietrajecten is oog voor zingeving een belangrijke kern.

Als coördinator van de alliantie bracht Huizing beide trajecten samen. Dit leidde zowel tot belangrijke inzichten als tot praktische handreikingen. In dit artikel wordt gepresen-

teerd wat in de afgelopen jaren is ontwikkeld. De ontdekking is – niet nieuw en hopelijk niet verrassend – dat bij zingeving de essentie is dat zorgprofessionals, cliënten en naasten elkaar als mensen werkelijk ontmoeten, en elkaar zo leren kennen, dat zorg aansluit en wordt afgestemd op wie iemand is en wat iemand nodig heeft. Dat klinkt zo simpel, maar toch lukt het niet altijd.

Het door Van der Leer ontwikkelde Zinnvolle Zorgweb (ZZweb) blijkt een nuttig hulpmiddel om met elkaar in gesprek te komen en ezelijke vragen te stellen (Van der Leer, 2023).² Fruneaux vult met haar trainingen en onderzoek aan welke houding nodig is in dat contact van mens tot mens. Hoewel dit contact er vaak al is, kun je leren dit bewust in te zetten: door bewust af te stemmen, te verbinden en in het contact ook te verdiepen. Uiteindelijk

Waarde	Zingeingsbehoefte van de bewoner	Afstemming door de medewerkers
Erkenning	Voelt zich gezien en gehoord	Wij houden rekening met het levensverhaal van de bewoner
Vrijheid	Heeft eigen regie	Wij laten de bewoner zo veel mogelijk vrij in het bepalen wat er gebeurt
Humor	Ervaart plezier	Wij kennen het belang van humor in de relatie met onze bewoners
Vertrouwen	Voelt een persoonlijke band	Wij bouwen een persoonlijke band op met elkaar
Ertoe doen	Is van betekenis	Wij stimuleren mensen om van betekenis te zijn op een manier die bij hen past
Zorgzaamheid	Ervaart persoonlijke aandacht	Wij werken meer mensgericht dan taakgericht

Tabel 1. Relationale thema's uit het onderzoek 'Zinvolle zorg in het verpleeghuis'.

leidden deze twee jarenlange trajecten tot een training, coaching 'on the job', een model voor intervisiebijeenkomsten, een workshop en enkele wetenschappelijke artikelen.³ Ook zijn er tools ontwikkeld voor het zingevende gesprek en een aantal filmpjes om zinvolle zorg in de praktijk handen en voeten te geven.⁴ Voorbeelden als stimulans en ter inspiratie om de aandacht voor zingeving te operationaliseren. In dit artikel geven we een overzicht van de belangrijkste bevindingen.

Onderzoek Zinvolle zorg bij PZC Dordrecht

Het onderzoek *Zinvolle zorg in het verpleeghuis* binnen PZC Dordrecht (Van der Leer, 2020) heeft zes relationele thema's opgeleverd die niet alleen gelden voor de bewoners van het verpleeghuis, maar ook voor de medewerkers. Zingeving 'gebeurt' immers in het contact van mens tot mens, dat is altijd een wisselwerking, want: 'Echt contact, dat maak je samen' (Toebes, 2021). Bij deze zes thema's gaat het om zingeingsbehoeften die samenhangen met belangrijke waarden.

Waarden en zingeingsbehoeften

In tabel 1 wordt weergegeven om welke waarden en behoeften het gaat, wat deze betekenen voor de bewoners en welk appel hiervan uitgaat op de medewerkers.

Zingeving gaat nooit buiten jezelf om, maar gaat altijd ook over de ander: 'Zij blij, jij blij.'

Binnen de wisselwerking van het contact van mens tot mens worden persoonlijke waarden versterkt. Zorghethisch gezien wordt de functionele relatie van zorgverlener tot zorgvrager gedragen door de gelijkwaardige relatie van mens tot mens (Van Nistelrooij, 2021). Als de functionele relatie niet gedragen wordt door de intermenselijke, wordt het een klinisch gebeuren zonder echte verbinding. De menselijke relatie is dus doorslaggevend in de zorg. In rouwadvertenties wordt een zorginstelling immers nooit bedankt voor de HKZ-gecertificeerde zorg, maar voor de liefdevolle zorg.

Zinvolle Zorg Web

Om de zes relationele thema's visueel te maken, is het ZZWeb ontworpen als instrument om met bewoners in gesprek te gaan over wat voor hen van wezenlijk belang is. Dit gebeurt aan de hand van een lijst met uitspraken die gekoppeld zijn aan elk van de zes zingeingsbehoeften en waarden, die hierna worden toegelicht.

Erkenning. Bij gezien en gehoord worden, gaat het om de waarde 'erkenning'. Voorbeelden van uitspraken bij dit thema zijn: 'De medewerkers houden rekening met wie ik ben', 'Ik voel mij begrepen', en: 'Ik kan mijn verhaal kwijt.' Bij zingevende zorg gaat het niet zozeer om oplossen maar om luisteren, willen begrijpen, om het erkennen van de ander in wie hij of zij is of wat hem of haar bezighoudt (Vosselman & Van Hout, 2013).

Vrijheid. Het is niet verrassend dat 'eigen regie' deel uitmaakt van deze zes thema's. Het is een herkenbare zingevingbehoefte om zelf te kunnen bepalen hoe het leven wordt geleefd, met 'vrijheid' als fundamentele waarde. Regieverlies staat voor veel mensen gelijk aan zinverlies, omdat afhankelijk worden van anderen voor de dagelijkse verzorging de persoonlijke vrijheid inperkt. Voorbeelden van uitspraken bij dit thema zijn kenmerkend voor de spanning die dit oproept: 'Ik kan gaan en staan waar ik wil', 'Het personeel denkt mee en laat mij zelf beslissen', en: 'Ik kan zelf bepalen wanneer en hoe vaak ik onder de douche ga.'

Humor. Plezier hebben verwijst naar de waarde 'humor' die een belangrijk element blijkt te zijn in de onderlinge verhoudingen in het verpleeghuis. Humor verbindt en verlicht en zorgt voor ontspanning. Onderzoek heeft aangetoond dat het een krachtige verpleegkundige interventie is (Bogers & Kleijer, 2018). Voorbeelden van uitspraken: 'Als bewoners hebben we plezier onder elkaar', 'Ik heb lol met de medewerkers', en: 'Een dag niet gelachen, is een dag niet geleefd.'

Vertrouwen. Wat betreft het opbouwen van een band met elkaar: in de interactie tussen mensen hebben we vaak een voorkeur voor iemand met wie het 'klikt'. Het is daarom dat je een bewoner soms kunt horen vragen: 'Wie werkt er vanavond?' Dat gaat over 'vertrouwen' vanuit het contact dat is opgebouwd. Voorbeelden van uitspraken zijn: 'Met een van de medewerkers heb ik een bijzondere band', 'Het is leuk om persoonlijke dingen te horen van het personeel', en: 'Zij tonen belangstelling voor wie ik ben.'

Ertoe doen. Bij van betekenis zijn hoort de waarde 'ertoe doen' die voor bewoners een onderschatte behoefte blijkt te zijn (Sprong, 2014). We zijn als zorgverleners snel geneigd dingen over te nemen, maar verpleeghuisbewoners kunnen zelf ook gehospitaliseerd raken. Daardoor wordt de menselijke behoefte om iets te betekenen niet vervuld en kunnen mensen apathisch en nog afhankelijker wor-

den. Voorbeelden van uitspraken die bij dit thema horen zijn: 'Ik kan iets betekenen voor anderen', 'Het personeel vraagt mij om hulp of advies', en: 'Ik ervaar dat ik ertoe doe als mens.'

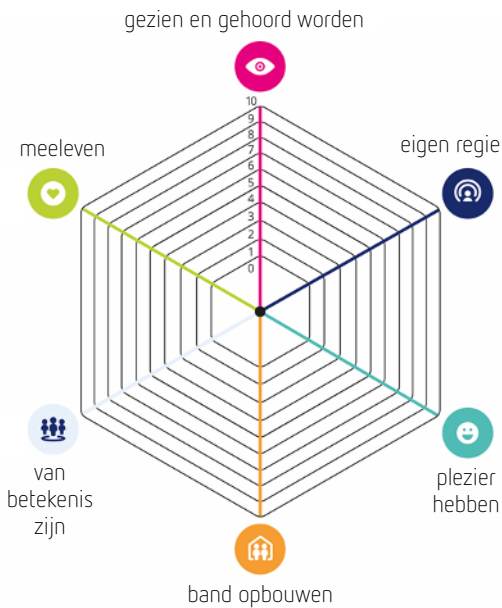
Zorgzaamheid. Het zesde thema gaat over het meeleven met elkaar in het verpleeghuis; als zorgverleners en bewoners, maar ook als bewoners onderling. Net als in andere verbanden kunnen mensen zich ergeren aan elkaar, maar tegelijkertijd hechten aan zorgzaamheid en liefdevolle aandacht. Voorbeelden van uitspraken zijn: 'Als bewoners zorgen we ook voor elkáár', 'Het personeel is opmerkzaam op mijn verdriet', en: 'Bewoners en personeel leven met elkaar mee.'

Als de functionele relatie niet gedragen wordt door de intermenselijke, wordt het een klinisch gebeuren zonder echte verbinding

Na deze uitleg gaan we in op het gebruik van het ZZWeb in de praktijk. Het wordt bij PZC Dordrecht ingezet als signalerings-, trainings- en kwaliteitsinstrument.

Signaleringsinstrument

Het ZZWeb helpt bij de bewustwording van waar het bij zingeving over gaat in het dagelijkse contact van mens tot mens. Het is een instrument om zingevingbehoefte van een bewoner te signaleren en in kaart te brengen. Aan elk thema zijn daartoe uitspraken van bewoners gekoppeld, afkomstig uit het onderzoek. Met behulp van de antwoorden 'helemaal/een beetje/eens of oneens' kan een score worden toegekend aan de thema's. Door de scores met elkaar te verbinden, ontstaat er in het web een grafische weergave van de zinbeleving van de betreffende bewoner. Het gaat hierbij niet om de absolute scores als zodanig, maar om de waarde die de bewoner zelf aan de uitkomst hecht. De daadwerkelijke interpreta-

Figuur 1. Zinvolle Zorg Web.

tie wordt pas duidelijk door er met de bewoner over in gesprek te gaan.

Om het ZZWeb hanteerbaar te maken voor de zorgpraktijk, is het document met uitspraken opgenomen in de testomgeving van het elektronisch zorgdossier ONS (onder het tabblad 'Vragenlijsten'). De zorgmedewerker kan het invullen en er per thema aandachtspunten aan toevoegen. Dit wordt dan automatisch opgenomen in het zorgleefplan. In afstemming met de bewoner en/of naasten kan daar een zorgdoel in worden opgenomen. Om deze doorontwikkeling uit te testen, hebben we een zorgcollega gevraagd het formulier in te vullen voor een persoon voor wie zij contactverzorgende is. Ze vertelde hierover: 'Ik ben in gesprek gegaan met meneer De Bruin en heb het formulier ingevuld. Ik vind het fijn om zo te werken; je leert de wensen en behoeften van de bewoner echt kennen en weet waar de bewoner zich fijn bij voelt. Ik heb er wat doelen in gezet, maar eerlijk gezegd ben ik hier nog niet erg op gefocust, dus de doelen zijn nog vrij standaard.⁵ Het is verrassend dat, ondanks de hectiek en het tekort aan personeel, deze zorgcollega er prioriteit aan had gegeven om

dit gesprek te voeren en het gehele formulier in te vullen. Later vertelde ze: 'Ik heb het in mijn middagpauze gedaan, boterhammetje erbij, op de kamer van meneer. Het was een gezellig gesprek, hij vertelde honderduit. Ik vind het wel jammer dat je die tijd vaak niet hebt, want hier gaat het om, volgens mij.'

Deze eerste positieve ervaring is nog maar het begin van ontdekken hoe het ZZWeb opgenomen kan worden in het methodisch werken, zowel bij de kennismaking met nieuwe bewoners als bij de voorbereiding van het multidisciplinair overleg (MDO).

Trainingsinstrument

Binnen PZC Dordrecht zijn er in de afgelopen twee jaar zo'n dertig workshops over het ZZWeb gegeven aan allerlei groepen collega's, in samenwerking met de afdeling opleiding en de kwaliteitsverpleegkundigen. Deze training is gericht op zingeving van medewerkers zelf en het delen van 'gouden momenten' in het contact met bewoners en collega's. De deelnemers wordt vervolgens gevraagd: 'Stel dat jij in het verpleeghuis terecht zou komen, welk thema heeft dan voor jou prioriteit?' Een antwoord was bijvoorbeeld: 'Eigen regie heb ik dan niet veel meer, denk ik. Des te belangrijker dat ik dan nog wel plezier heb, ondanks alle ellende. Humor is voor mij het allerbelangrijkste.'

Daarna krijgen deelnemers de opdracht om een bewoner in gedachten te nemen en de uitsprakenlijst in te vullen vanuit hun interpretatie. Vervolgens wordt twee-aan-twee uitgewisseld hoe het was om je op deze manier in te leven in een bewoner. Deelnemers vertrekken uit de training met de opdracht om met de desbetreffende bewoner in gesprek te gaan, om te zien in hoeverre hun interpretatie klopt met de beleving van de bewoner. De ervaring leert dat het voeren van dit gesprek op zichzelf al zingend is. Reacties van deelnemers na de training: 'Herkenbaar hoe ik zelf bezig ben: mensen in hun waarde laten, luisteren, dat is zingeving', en: 'Kan dit niet gekoppeld worden aan het zorgleefplan? Dan heb je de kern te pakken!'

Kwaliteitsinstrument

Een derde toepassing van dit model is het kwaliteitsonderzoek. Binnen het cliënttevredenheidsonderzoek (CTO) van PZC Dordrecht is het ZZWeb een van de kwaliteitsinstrumenten. We noemen dit ‘Het goede gesprek’, waarbij iemand van de centrale cliëntenraad (CCR) samen met de geestelijk verzorger van de afdeling in gesprek gaat met een groep bewoners op een huiskamer over twee thema’s uit het ZZWeb. Het gaat om een ontmoeting met bewoners die met elkaar willen delen wat het voor hen betekent om in het verpleeghuis te wonen en hoe zij dit dagelijks beleven. Het gesprek als zodanig wordt vaak als zingevend ervaren. Soms is er behoefte om specifieke punten door te geven aan het zorgteam; dan wordt dit in afstemming met de bewoners teruggekoppeld.

Om dit soort gesprekken ook in persoonlijke contacten te kunnen voeren, is een gesprekskaartje ontwikkeld (op A6-formaat) met de afbeelding van het ZZWeb en op de achterkant voorbeelden van vragen die passen bij de zes thema’s.⁶ Doel is niet de score, maar om in gesprek te zijn over wat voor de bewoner van waarde is. De zorgverlener kan dit meenemen in de rapportage, en de bewoner voelt zich gezien en gehoord. Dit gesprekskaartje wordt ook gebruikt voor een bestaande gesprekskring met bewoners die door een activiteitenbegeleider en een geestelijk verzorger wordt geleid.

Onderzoek Zicht op zingeving bij Liemerij

Zicht op zingeving was de naam van het actieonderzoek dat vanaf 2022 tot 2024 is uitgevoerd op twee afdelingen van Liemerij, een ouderenzorginstelling te Zevenaar en omstreken.⁷ Er is de afgelopen jaren – mede door impulsen voor onderzoek en het pionierswerk rondom Geestelijke Verzorging Thuis op landelijk niveau – al hard gewerkt aan beeldvorming rondom het woord zingeving (Lectoraat Zorg en Zingeving, 2023; Hogeschool Viaa, 2020). Toch bleek in dit onderzoek dat zingeving allerlei associaties oproept, waardoor het voor veel zorgmedewerkers niet vanzelfspre-

kend is dat zingeving onderdeel is van het eigen werk. In een verpleeghuis is de relatie tussen bewoners, naasten en medewerkers vaak intensief, waardoor zij relatief veel tijd en ruimte hebben om elkaar te leren kennen en een band op te bouwen. Naast de ondersteuning en begeleiding van een geestelijk verzorger biedt de relatie met zorgmedewerkers in dagelijkse zorg- en contactmomenten volop kansen om aandacht voor de zingevingsdimensie te hebben.

Er zijn tijdens contactmomenten met bewoners en naasten veel mogelijkheden voor zingeving

In het onderzoek hebben we aandacht voor zingeving geoperationaliseerd als het zien en horen van wat iemand in het bijzonder bezighoudt. Het ZZWeb, dat is ontwikkeld op grond van de relationele thema’s uit het onderzoek van Van der Leer (2020), maakt de zingevingsdimensies inzichtelijk. Het is een belangrijk instrument om handen en voeten te kunnen geven aan zingeving en een mooi hulpmiddel om in het contact met een bewoner tot verdieping te kunnen komen. Doordat een bewoner vaak niet rechtstreeks zegt wat hem of haar in het bijzonder bezighoudt, of iets laat zien van een diepere betekenis achter wat er wordt gezegd, kan het lastig zijn deze zingevingsdimensies te herkennen. Het vraagt training en oefening om dit makkelijker te herkennen en erover in gesprek te kunnen gaan. Waar het onderzoek van Van der Leer verhelderde welke belangrijke waarden en behoeften een rol spelen voor bewoners en medewerkers, en dit werd vertaald in een tool voor gesprekken, richtte dit onderzoek zich op de vaardigheden van medewerkers om zingeving te integreren in hun werkzaamheden.

Doel van het onderzoek was enerzijds dat zorgmedewerkers van het verpleeghuis zicht

zouden krijgen op en zich bewuster zouden worden van het feit dat zingeving ook onlosmakelijk verbonden is met hun eigen zorg, behandeling of begeleiding. Anderzijds is onderzocht op welke wijze aandacht voor zingeving geïntegreerd kan worden in de dagelijkse werkzaamheden. Wat doen zorgmedewerkers al en wat kunnen zij anders of meer doen, zodat bewoners en naasten merken dat er aandacht is voor zingeving, voor wat hen in het bijzonder bezighoudt?

Opzet praktijkinterventie

Binnen het onderzoek werd een praktijkinterventie uitgevoerd, bestaande uit drie onderdelen: een training *Luisteren met ruimte* (Hijweege & Smeets, 2024), individuele coaching on-the-job en teaminterviews bijeenkomsten.

De interventie werd uitgevoerd door vijf coaches die in het verpleeghuis werkzaam zijn als geestelijk verzorger, verzorgende en afdelingsverpleegkundige. De coaches kregen begeleiding van Nicolette Hijweege en Wim Smeets, twee ervaren trainers en supervisors binnen de geestelijke verzorging. De training had tot doel deelnemers vertrouwd te maken met een andere luisterhouding, gespreksvaardigheden en -technieken. *Luisteren met ruimte* is gebaseerd op praktijkervaringen (Fruneaux-van Amerongen, 2024). Ze sloot nauw aan bij de praktische instrumenten en inzichten van de *Richtlijn zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase* (IKNL, 2018). Deelnemers waren zeer tevreden over de training (8,5 op een schaal van 0-10; respons 100 procent). Voorafgaand aan de praktijkinterventie en na afloop werd deelnemers gevraagd een zelfevaluatie van hun spirituele competenties in te vullen: de Spirituele competentielijst SCCS (Van Leeuwen, 2008).

Via individuele coaching-on-the-job werkten deelnemers binnen de context van het eigen werk aan individuele leervragen en vaardigheden. De coach begeleidde de deelnemer op een reguliere werkdag anderhalf tot twee uur en gaf feedback tijdens en na de sessie. De deelnemers hielden een logboek bij van hun observaties, door aan de hand van een aantal vragen op te schrijven wat ze gezien en gehoord hadden. In de teaminterviews bijeenkomsten bespraken de deelnemers de vragen die zij hadden over een werksituatie in relatie tot de inhoud van de training, om gezamenlijk van deze situaties leren. Elke deelnemer schreef zich in voor minimaal twee interviews bijeenkomsten op de eigen afdeling. In totaal zijn op deze manier 44 medewerkers van zorg, ondersteuning en behandeling getraind. Vervolgens is ook bekeken op welke wijze opgedane inzichten, kennis en ervaringen breder beschikbaar konden worden gesteld.

Ontwikkeld materiaal vanuit het onderzoek
Op verzoek van de deelnemers werd een zakkaartje ontwikkeld met de samenvatting van drie belangrijke vragen om te stellen: a) wat houdt u bezig en wat betekent dat voor u,

b) wat zijn uw krachtbronnen, en c) wie zou u graag bij u willen hebben ter ondersteuning (Fruneaux-van Amerongen & Smeets, 2020)? Daarnaast bevat het zakkaartje tips die in de praktijk goed toepasbaar bleken, zoals: 'Laat jouw vraag "Wat kan ik doen?" eens los en kijk wat er gebeurt als je er gewoon bént', of: 'Laat de ander bepalen wat er besproken wordt als expert van zijn of haar eigen leven.' Ook ontstond het idee om een soort 'microlearnings' met korte tips en trucs op te nemen. Dit idee werd uitgewerkt en zo ontstond een reeks filmpjes waarin zorgmedewerkers voorbeelden te zien krijgen van een luisterhouding en hoe je een contact kunt verdiepen.

Zoals we in de training merkten, zijn voorbeeldgesprekken voor zorgmedewerkers vaak heel verhelderend en inzicht gevend, en zetten ze aan om op eigen gesprekken te reflecteren. Voor de opnames van deze filmpjes zijn een cliënt en een trainingsacteur bereid gevonden om een echt, spontaan gesprek te voeren. Er is per filmpje steeds één van de hoofdvragen te zien die gesteld wordt aan een bewoner. Niet als een schoolvoorbeeld van hoe je een gesprek zou moeten voeren, maar vooral ter inspiratie en motivatie. De opbouw van het zakkaartje is hiervoor aangehouden.

Daarnaast vielen twee inzichten op die indruk maakten op deelnemers tijdens de praktijkinterventie. Die zijn in twee aparte filmpjes te zien: stilte in een gesprek en het omgaan met emoties die ontstaan bij jezelf of de ander. Een andere toevoeging aan deze reeks is de filmopname van een voorgelezen blog van een van de coaches. Een ander filmpje geeft uitleg over het ZZWeb, waarover Nico van der Leer in Liemerij een verdiepende workshop heeft gegeven aan geïnteresseerde deelnemers van *Zicht op zingeving*. De hele reeks filmpjes is beschikbaar gekomen via Universitair Kennisnetwerk Ouderenzorg Nijmegen (UKON) en Kennisplein Zingeving.⁸

Inzicht in zingevingvaardigheden in de praktijk

Na de praktijkinterventie werden vier naasten en vier bewoners van de twee betrokken afde-

lingen geïnterviewd.⁹ Hierin werd verder verkend wat zij merken van aandacht voor zingeving vanuit de zorgmedewerkers. Deze interviews zijn geanalyseerd volgens een inductieve, thematische analyse (Braun & Clarke, 2006). Hieruit kwam een onderverdeling in drie thema's rond zingevingvaardigheden: a) afstemmen (met aandacht aanwezig zijn en eigenheid bewoner erkennen), b) verbinden (benadering afstemmen, communicatie afstemmen en zorgrelatie opbouwen) en c) verdiepen (contact verdiepen en levensvragen erkennen). Uit de interviews bleek dat er veel vaardigheden werden toegepast in het dagelijkse contact met bewoners die zorgmedewerkers helpen af te stemmen en te verbinden. Dat zorgmedewerkers ook tot verdieping komen in het contact, bleek niet uit de gehouden interviews.

We kregen meer begrip en waardering voor het complexe en veelal ondergewaardeerde werk van zorgmedewerkers

Vervolgens werden de observaties uit de logboeken van de coaches uit de praktijk geanalyseerd met behulp van deductieve contentanalyse, gebaseerd op deze categorieën (Elo & Kyngäs, 2008). De observaties gaven geen aanleiding tot het aanpassen van de categorieën afstemming, verbinding en verdieping. Wel kleurden de observaties de vaardigheden en verschillende soorten acties van zorgmedewerkers in de praktijk. Ze verhelderden hoe theorieën en tools worden vertaald naar de dagelijkse praktijk. Hierna volgt een illustratie van de wijze waarop deze categorieën in de praktijk werden teruggezien.

Afstemmen. 'Een cliënt is onrustig en loopt steeds door de huiskamer te ijsberen. Ze wil wat vertellen, maar kan zich niet goed uitdrukken. Mevrouw wordt door een collega aan tafel gezet: "U moet nu eerst wat eten."

Ze staat herhaaldelijk op en dan komt ze naar de deelneemster toe lopen. Aan de interactie tussen hen is te zien dat ze elkaar goed kennen. De deelneemster heeft meteen door dat mevrouw nodig naar het toilet moet. De opluchting is zichtbaar groot als deze merkt dat ze begrepen wordt.’

Verbinden. ‘Een deelneemster zei tegen de coach die met haar meeliep: “Zag je dat? Ik was klaar bij mevrouw en wilde weglopen, maar toen zei ze nog wat: “Ik wens je alle gezondheid en geluk in je leven.” Ze zag dat ik wegliep en toen wilde ze me dat nog even toewensen. Helemaal uit zichzelf. Dat is van haar echt het allergrootste compliment dat ik kan krijgen. Zo heb ik dat nog nooit gehad.’

Verdiepen. ‘Ik ben het me veel meer bewust. Dus ik richt me ook echt veel minder op oplossingen. En wat ook helpt: ik zeg het nu hardop. Zoals bij een meneer die plotseling heel ziek is geworden, helemaal geel. We gaan hem niet meer insturen, niet behandelen. Maar dat is hier onder collega’s dan best een dingetje. Nu zei ik tegen collega’s hardop: “Mag deze man ook doodgaan?” Later kwam een collega naar me toe die zei: “Zo had ik er nog niet over nagedacht.” We willen zo graag iets doen en oplossen. Maar soms is het ook goed om dingen te benoemen zoals ze zijn. We kunnen niet alles oplossen.’

Tot besluit

Er zijn in de praktijk veel verschillende handelingen waargenomen, waarbij zorgprofessionals aandacht besteden aan wat iemand in het bijzonder bezighoudt. Uit deze studie blijkt duidelijk dat er tijdens dagelijkse contactmomenten veel mogelijkheden zijn om aandacht te besteden aan zingeving van bewoners en naasten in een verpleeghuis. We vonden bovendien veel voorbeelden van onbewust competente, empathische en gevoelige deelnemers die hun vaardigheden graag wilden verbeteren. De zelfevaluatie van de SCCS werd voorafgaand aan de interventie al goed ingevuld, maar de zelfevaluatiescores waren na afloop over het geheel significant verhoogd.

Het onderzoek heeft ons eigen begrip en waardering vergroot voor het complexe en veelal ondergewaardeerde werk van zorgmedewerkers in een verpleeghuis, met name van medewerkers in de directe zorg. Deze bevindingen zouden onzes inziens mogen leiden tot een herevaluatie van het belang van ‘dagelijkse zingeving’ (Westerhof & Bohlmeijer, 2010) en de belangrijke rol die zorgmedewerkers hierin spelen. Hierbij is het uiteraard ook van belang om oog en oor te houden voor de individuele behoeften, capaciteiten en motivatie van zorgmedewerkers, in plaats van in het algemeen te streven naar verhoogde zingevingsvaardigheden of competenties na een interventie.

In ons onderzoek bleek het werken in duo’s van een geestelijk verzorger en een zorgmedewerker succesvol, door het combineren van ervaring en kennis om hulpmiddelen en theorieën rond de zingevingsdimensie te vertalen naar de dagelijkse praktijk. Dit zouden we graag doorontwikkelen in een train-de-trainer voor vergelijkbare duo’s. Tot slot sluiten we aan bij bevindingen uit recent onderzoek rond het integreren van aandacht voor zingeving en spiritualiteit in de thuissituatie, dat aandacht voor de zingevingsdimensie liefst zoveel mogelijk geïntegreerd wordt in bestaande werkstructuren (Lectoraat Zorg en Zingeving, 2023). Dat vraagt een gezamenlijk zoekproces in organisaties, waarvoor binnen PZC Dordrecht en Liemerij inmiddels – gelukkig – ruimte is in de genoemde organisatiebrede implementatietrajecten.

Dr. N.A. van der Leer was tot december 2024 zingevingspecialist bij PZC Dordrecht. E-mail: nico@vanderleeradvies.nl.

Drs. N. Fruneaux-van Amerongen, eerder werkzaam als algemeen geestelijk verzorger, is intern programmamanager bij Liemerij te Zevenaar.

Drs. W. Huizing was tot december 2024 stafmedewerker bij Reliëf.

Illustraties: Jinke Koning.

Noten

1. Saffiergroep, De Haven, PCSOH, Tante Louise, TopaZ, PZC Dordrecht en Liemerij; coördinatie door Reliëf.
2. Het web van Positieve Gezondheid, gebaseerd op het onderzoek van Huber (2014), heeft hierbij als voorbeeld gediend. In dat web is zingeving een van de zes thema's. Het web is inhoudelijk ingevuld met de zes thema's vanuit het onderzoek *Zinvolle zorg in het verpleeghuis* (Van der Leer, 2020).
3. Zie de literatuurlijst.
4. Te downloaden via www.kennispleinzingeving.nl.
5. De namen van de bewoner en van de afdeling zijn gefingeerd.
6. Dit gesprekskaartje is te downloaden via www.kennispleinzingeving.nl.
7. Zie <https://projecten.zonmw.nl/nl/project/zicht-op-zingeving-samen-zoeken-naar-implementationmogelijkheden-van-aspecten-van-zingeving>.
8. Zie <https://www.ukonnetwerk.nl/ukon-academy/zicht-op-zingeving> en <https://kennispleinzingeving.nl>.
9. Hierover is een artikel ingediend bij het *Tijdschrift voor Geriatrie en Gerontologie* met als titel: 'Aandacht voor wat echt belangrijk is: bewoners van een verpleeghuis en hun naasten over zingevingsvaardigheden van zorgmedewerkers'.

Literatuur

- Bogers, M. & Kleijer F. (2018). Humor als verpleegkundige interventie 2.o. Bohn Stafleu van Loghum.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 61 (1), 107-115.
- Fruneaux-van Amerongen, N. (2024). Luisteren met ruimte als onderdeel van een praktijkinterventie in twee teams van een verpleeghuis. In N. Hijweege & W. Smeets (Eds.), *Luisteren met ruimte: thema's in de zingevingscommunicatie* (pp. 70-82). Van Warven.
- Fruneaux-van Amerongen, N. & Smeets, W. (2020). Drie goede vragen: verkenning en anamnese zingeving en spiritualiteit bij chronische ziekte. In P. van den Berg & A. van der Lit-van Veldhuizen (Eds.), *Beter leven met een chronisch-progressieve ziekte* (pp. 141-147). Berghauser Pont.
- Hijweege, N. & Smeets, W. (2024). Luisteren met ruimte: thema's in de zingevingscommunicatie. Van Warven.
- Hogeschool Viaa (2020). Van betekenis tot het einde. Website: <https://www.beteroud.nl/zingeving/leerinterventie-van-betekenis-tot-einde>.
- Huber, M.A.S. (2014). Towards a new, dynamic concept of health: its operationalisation and use in public health and healthcare and in evaluating health effects of food (dissertatie). Maastricht University.
- Integraal Kankercentrum Nederland (2018). Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase: landelijke richtlijn 2.0. Website: <https://palliaweb.nl/richtlijnen-palliatieve-zorg/richtlijn/zingeving-en-spiritualiteit>.
- Lectoraat Zorg en Zingeving, Academie Health Care & Hogeschool Viaa (2023). Rapportage leernetwerk 3: participatief actieonderzoek 'Verbinden werken tussen geestelijke verzorging en zorg thuis'. Hogeschool Viaa.
- Leer, N.A. van der (2020). Zinvolle zorg in het verpleeghuis: een onderzoek naar de samenhang tussen zorg en zin en de rol van de geestelijk verzorger (dissertatie). KokBoekencentrum.
- Leer, N.A. van der (2023). Zingeving in het verpleeghuis. *Nurse Academy O&T* (4), 24-28.
- Leer, N.A. van der (2024). Zinvolle zorg in het verpleeghuis. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 27 (115), 20-29.
- Leeuwen, R. van (2008). Towards nursing competencies in spiritual care (dissertatie). Website: <http://irs.ub.rug.nl/ppn/306092131>.
- Nistelrooij, I. van (2021). Basisboek zorgethiek. Berne Media.
- Sprong-Brouwer, M. (2014). Ouderen doen ertoe: hoe de oudere mens vanuit een (zorg)gemeenschap van betekenis kan zijn. Boekencentrum.
- Toebes, T. (2021). VerpleegThuis: wat ik leer van mijn huisgenoten met dementie. De Arbeiderspers.
- Veltkamp, H. (2024). Zingevende zorg en de rol van de geestelijk verzorger. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 27 (115), 10-18.
- Vosselman, M. & Hout, K. van. (2013). Zingevende gespreksvoering: helpen als er geen oplossingen zijn. Boom.
- Westerhof, G. & Bohlmeijer, E. (2010). Psychologie van de levenskunst. Boom.